

Eğitim boyutuyla hac

Yrd. Doç. Dr. Ahmed Ürkmez

İslam bir eğitim dinidir. Düzenli ve zorunlu nitelik taşıyan bütün farz ibadetleri eğitimle mutlaka ilişkilidir. Cuma namazı belki de akla gelen ilk örnektir. Caminin kürsüsünden ve minberinden müminleri her hafta bilgilendirmek, bu ümmete Peygamberinden (s.a.s) kalan en büyük miraslardan ve sünnetlerden biridir.

Hac da böyledir. “Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman hemen Allah’ı anmaya koşun!” (Cum’a, 9.) buyuran Rabbimiz, bir başka eğitim kapısı olan hacca da bizleri yönlendirir. Hem de bu sefer yapılan çağrı “Hakkım var!” mealinde ve çok daha özeldir:

“Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.” (Âl-i İmrân, 97.)

Bu çağrıyı duyan mümin, Rabbine kulluk ödevini yapmak için yol aramaya başlar. Hacca gitmek, Kâbe’yi görmek, Müslüman kardeşleriyle kucaklaşmak arzusu içinde yer eder. Duygulanır, düşünür ve odaklanır. Bir taraftan bütçesini ayarlarken bir taraftan da zihnini toplarlar. Yola çıkmadan önce hazırlayıcı bir eğitimden geçer; orada hangi davranışları nasıl ve niçin yapacağını öğrenir.

Hacda düşünce ve davranış eğitimi

Düşünce ve davranış eğitimi, hac sürecinde birlikte gerçekleşir. Dinin düşünceyi diriltten yönü ile davranışı doğrultan yanı, bireyi aynı anda etkiler. Niyeti ve inancı samimi olan bir mümin, hac ibadeti sırasında yaptığı her hareketten feyiz alır; her amelle bilinç kazanır. İhramını beline sararken ahireti hatırlayıp ağlar; şeytana taş atarken kime niçin düşman olduğunu düşünür ve sorgular.

Paralel bir biçimde, kuralına uygun olarak gerçekleştirilen davranışlar da hacıya ‘gelişmiş bir dinî şuur’ olarak geri döner. Tavafta dua ettiğinde Allah’ın bütün Müslümanları duyan ve hepsine destek veren büyük gücünü kavrar. Arafat’ta vakfeye durduğunda, mahşerde veya huzur-u ilahîde sergileyeceği benzer duruşların önemini hisseder.

Arafat’tan ayrılırken, kalabalığın içinde akıp giderken yolu ‘meş’ar-i harama’ düşer. Meş’ar, şuurlanma yeri ve zamanı demektir. Aklını başına alma ve hayatını toplama zamanı gelmiştir. Ve tam da orada Kur’an-ı Kerim’in ondan yapmasını istediği şey, Allah’ı anmaktır:

“Arafat’tan ayrılıp (sel gibi Müzdelife’ye) akın ettiğinizde Meş’ar-i Haram’da Allah’ı zikredin. O’nu, size yol gösterdiği gibi zikredin. Doğrusu siz O’nun yol göstermesinden önce yolunu şaşırılmışlardan idiniz.” (Bakara, 198.)

Allah Rasulü (s.a.s.)’nün hadislerinde hac-eğitim ilişkisi

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)’in hayatında ve hadislerinde hacca yüklenen değer malumdur. Tıpkı Kur’an-ı Kerim’in hacca niyetlenenlere kötü düşünce ve davranışları yasaklaması gibi, (Bakara, 197.) Efendimiz (s.a.s.) de işin bu boyutuna dikkatleri çeker:

“Kim müstehcen konuşmadan ve kaba saba davranmadan Allah’ın evini haccederse, aynen annesinden doğduğu günkü haline döner.” (Müsned, XV/179; Buhari, Muhsar, 9 (1819); Müslim, Hac, 438 (3291).)

Burada insanın aklına şöyle bir soru geliyor: “Hacca giden zaten hiç kötülük düşünmez ki; neden yanlış davranışlar sergilemesinden korkuluyor?”

Dinî uyarıların hikmetini, giden kişi yerinde görüyor ve anlıyor: Bedenen yapılan hac ibadetinde, insanın fiziksel yorgunluğu ile psikolojik yoğunluğu birleşince, üzerine bir de havanın sıcaklığı ve ortamdaki izdiham eklenince, şartlar zorlaşabiliyor. Bu durum zaman zaman istenmeyen gerginliklere ve gereksiz tavırlara yol açabiliyor. İşte böylesi bir ortamda kendini tutabilen, gönlünü Allah’a verebilen ve kardeşlerini incitmemeyi başarabilen bir mümin, gerçekten hacı ifa etmiş sayılıyor.

Bu, eşsiz bir davranış eğitimidir. İbadetin ahlakı nasıl geliştirdiğine en güzel örnektir. Nefis terbiyesini ve kendini frenlemeyi uygulamalı olarak öğretmesi bakımından hac ibadeti oruç ile çok benzeşmektedir. Nitekim Allah Rasulü (s.a.s.) orucun aynı yöndeki fonksiyonunu hiç unutulmaması gereken şu hadis-i şerifiyle vurgulamıştır:

“Kim yalan söylemeyi, yalana göre hareket etmeyi ve kabalık yapmayı bırakmazsa, onun yemeyi ve içmeyi bırakmasına Allah’ın hiç ihtiyacı yoktur.” (Müsned, XV/521-523; Buhari, Edeb, 51 (6057).)

Cihada denk bir amel: Hac

Haccın bu fiilî ve zahmetli niteliği, Allah yolunda cihat etmek ile neredeyse eşdeğer bir konuma gelmesini sağlamıştır. Normalde herhangi bir salih amelin, cihadın yerini asla tutamayacağı, Kur’an-ı Kerim’de belirtilen bir husustur. (Tevbe, 19.) Hatta bir gün Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ile bir sahabi arasında bu konuyu aydınlatacak şöyle bir diyalog yaşanmıştır:

- Ya Rasulellah, bana cihada denk bir davranış öğret.

- Bulamam ki! Sen, mücahit sefere çıktığında bir mescide girip, hiç durmadan namaz kılp, hiç ara vermeden oruç tutabilir misin?

- Hayır. (Müsned, XIV/218-219; Buhari, Cihad, 1 (2785); Müslim, İmare, 110 (4869).)

Görüldüğü gibi sahabi, cihadı karşılayacak bir ameli yapamayacağını itiraf etmiştir. Çünkü cihat fiziksel uygulamalarla ve risklerle dolu bir süreçtir. Ve işte tam da bu ortak özellik nedeniyle, pek çok hadiste, kuralına uygun (mebrur) bir haccın cihat olarak tanımlandığı görülecektir. “Kuralına uygun yapılan (mebrur) bir haccın karşılığı ancak cennet olabilir.” (Buhari, Umre, 1 (1773).) buyuran Rasulü Allah (s.a.s.), kendisine “En faziletli amel nedir?” sorusu sorulunca sırasıyla şu üç ameli söylemiştir: Allah’a ve Rasulüne iman etmek, amellerin zirvesi olan Allah yolunda cihat, kuralına uygun yapılan hac. (Buhari, Hac, 4 (1519).)

Allah uğrunda savaşan bir mümin, nasıl yeni fetihler yapıyor ve yeni ülkeler kuruyorsa, hacı dört dörtlük yapan bir mümin de hayatında yeni açılımlar yapabilecek ve Allah’ın rızasına uygun bir yaşam tarzı kurabilecektir. Böyle bir dönüşümü gündelik hayatta ancak eğitim sağlayabilir; bir de hac. Çünkü hac, başlı başına bir iman ve ahlak eğitimidir.

Hac eğitiminin başöğretmeni: Hz. İbrahim

Kâbe’yi o yapmıştı. (Bakara, 127.) “Hacca gelin!” diye insanları Mescid-i Haram’a ilk o çağırmıştı. (Hac, 27.) “Rabbimiz! İnsanların gönüllerini buraya yönelt!” diye o dua etmişti. (İbrahim, 37.) Yanında oğlu İsmail’le demişti ki: “Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın. Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara

ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz, sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin!” (Bakara, 128-129.)

Bugün hacca giden her mümin, bir anlamda peygamberlerin atası İbrahim (a.s.)’in ayak izlerine basa basa gider, öyle dolaşır ve yine öylece geri döner. Yaptığı hareketlerin büyük bölümü, o örnek insanın tecrübelerini yaşamak ve sünnetini ihya etmek anlamını taşır.

Kâbe’nin kapısının karşısında durup ‘Makam-ı İbrahim’de iki rekât namaz kılabilmek’ için hacılar işte bu yüzden yarışır. Kıyamete kadar akıp gidecek olan zezemi yudumlarken, Safa ve Merve arasında ‘çocuğuna su bulmak amacıyla can havliyle koşturan anne gibi’ dualar eşliğinde sa’y ederken, İbrahim’i ve Hacer’i anmamak mümkün müdür?

Hız. İbrahim (a.s.) tevhidi öğretmişti; hac da onu öğretiyor. Hangi ülkeden gelirse gelsin, hangi renkten olursa olsun, insanların eşit ve Rabbin bir olduğunu kavratıyor. Irkçılığın, kibrin, şirkin, kıskançlığın, kısacası ‘şeytanın memnun kalacağı her türlü işin’ yanlışlığını haykırıyor. Atası binlerce yıl önce şeytani nasıl taşıdıysa, bugünün hacısı da aynı duygularla şeytana tavır alıyor. “Allah’a ben de kurban olayım, evladım da kurban olsun!” fedakârlığıyla Mina’da kurbanını kesiyor. ‘Halil’ İbrahim’in öğretisini tekrarlayarak âlemlerin Rabbi’ni yüceltiyor:

“Beni yaratıp bana yol gösteren O. Beni yediren ve içiren O. Hastalandığımda beni iyileştiren O. Beni öldürüp sonra yeniden diriltiren O. Hesap günü yanlışlarımı bağışlayacağını umduğum O. Rabbim! Bana hikmet ver! Ve beni sâlih insanların arasına kat!” (Şu’arâ, 78-83.)